

مجله حقوق

دوفصلنامه

دوره ۴، شماره ۹، پاییز و زمستان ۱۴۰۰

بررسی راهکارهای حقوقی استخراج و معامله ارزهای دیجیتال و رمز پایه (مجازی):

خلأهای حقوقی و راهکارهای پیشنهادی* شیما نادری، مجید مطلبی

واکاوی مبانی فقهی فور و تراخی در اخذ به شفعه* مرتضی رحیمی

دستاوردها و چالش‌های تعدد و تکرار جرم در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری

مصوب ۱۳۹۹ با رویکرد کاربردی* ابوالفتح خالقی، زهرا میرزانی

آثار قرارداد انتقال تکنولوژی در حقوق ایران* افشین مجاهد

تبیین اصل اطلاع‌رسانی در پرتو آیین رضایت قبلی کنوانسیون روتردام ۲۰۰۳

*محمد مبینی فر، مرضیه فتحی برناجی

جایگاه کمیسیون‌های حل اختلاف در دعاوی فی‌مابین سپاه پاسداران انقلاب و شهرداری تهران

*محمدرضا یزدی، مجتبی سالک رازی

آثار و شرایط اعاده دادرسی در حقوق ایران و فرانسه* سید جعفر هاشمی باجگانی، محمدرضا بوربور

آثار فسخ نکاح در حقوق ایران، فرانسه و انگلستان* میثم سبحانی

تحلیل ساختار حقوق کودک در ایران: بررسی مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک بر مبنای

پیمان نامه جهانی حقوق کودک* مریم شعبان

رابطه توهین و آزادی بیان در پرتو قانون مجازات اسلامی و قانون مطبوعات* امیرحسین قضائی علمداری

اصول و قواعد حاکم بر اخلاق حرفه‌ای در شغل وکالت* رستم علی اکبری، یاسر شاکری

تکثرگرایی دینی در قانون مجازات اسلامی* محسن حمیدی پور

آثار و شرایط دادرسی غیابی در حقوق ایران و فرانسه* سید جعفر هاشمی باجگانی، مصطفی افضل‌گروه

مسئولیت کیفری دولت‌ها در قبال جرایم محیط زیستی در پرتو همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی* سجاد طیبی

تحلیل عملکرد دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده نقض عهدنامه مودت ۱۹۵۵ میان جمهوری اسلامی ایران

و ایالات متحده آمریکا* محمد ستایش پور، عیسی پودات

چالش‌های فلسفی، مفهومی تروریسم در مواجهه با حقوق بشر* نوروز کارگری

تحلیل اقتصادی آثار جاتی ناشی از استفاده اموال با مطالعه حقوق ایران* یداله دادگر، اکرم احسانی

کارکردها و چالش‌های میانجیگری در ایران (با نگاهی به برخی از کشورهای اروپایی و اسناد بین‌المللی)

*سید عباس موسوی

حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران و اسلام* علی اکبری، مهدی فلاحیان

حقوق زندانیان از منظر فقه امامیه و حقوق ایران با نگاهی به اسناد بین‌المللی* غلامرضا ایزدپناه، وجیهه ایزدپناه

تحلیل ترور دانشمندان هسته‌ای ایران از منظر حقوق داخلی و بین‌الملل* محمدخلیل صالحی، محمد سلمانی فرهمند

آثار قرارداد بیعه عمر از منظر فقه امامیه و حقوق ایران* سید سجاد خالونی تفتی

حمایت از قضات ادارات در عصر سیاسی سازی: ارزیابی استقلال قضائی و ثبات رأی در دادرسی اداری* رضا طجرلو،

محمدجواد شفق، فاطمه مافی

حقوق بزه‌دیدگان و بزهکاران در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه: نقدها و چالش‌ها* صادق فتیلی، ابراهیم مقدم

بررسی و تحلیل تعهد به رعایت احتیاط در حقوق کامن‌لا* رضا حسین گندمکار، فرزاد کریمی کلمتی

مطالعه تطبیقی ارزیابی هزینه جرم در حقوق کیفری و فقه شیعه* اسماعیل کشکولیان، مهدی نقوی

در آمدی بر نظریه شخصیت حقوقی در فقه امامیه* سید علیرضا امین

بررسی ارکان مسئولیت مدنی شهرداری‌ها در رویه قضائی* سید وحید میرنظامی، فائزه بهادر

جبران خسارت محکومان بی‌گناه در حقوق ایران و آمریکا* احمدرضا کنارکوهی، سلامه ابوالحسنی

اهمیت ایجاب در قانون مدنی ایران و اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی* مرتضی جوان سرند

Privacy in the Legal System of Iran and Islam

حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران و اسلام

Ali Akbari

Master Student of Jurisprudence and Fundamentals of Law, Faculty of Islamic Studies and Law, Imam Sadeq University, Tehran, Iran (Corresponding Author)

علی اکبری

دانشجوی کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق، دانشکده معارف اسلامی و حقوق، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

aliadder546@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-3274-9599

Mahdi Falahian

PhD Student in Public Law, Faculty of Islamic Studies and Law, Imam Sadeq University, Tehran, Iran

مهدی فالاحیان

دانشجوی دکتری حقوق عمومی، دانشکده معارف اسلامی و حقوق، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران

Mahdi.falahian@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-2814-4116

Abstract

Privacy is a natural and inalienable right of the individual, and attention to it, as one of the most fundamental examples of human rights, has arisen from respect for human dignity and values based on freedoms. The existence of various privacy breaches in society is a clear indication that adequate legal and judicial protections are not applied to the privacy of individuals in society. After reviewing the relevant laws, it was found that the dignity, life, property, rights, housing and occupation of persons are inviolable and this immunity is explicitly in the Constitution of the Islamic Republic of Iran and domestic criminal law, religious jurisprudential sources, International Covenant on Civil Rights. And politically, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of the Islamic Declaration of Human Rights and other national and international instruments are explicitly stated. In such a situation, in addition to the need to develop a privacy law to address the legal gap in this regard, informing about the concepts and examples of privacy and the experiences of other countries in the field of privacy protection can also have an important impact in determining the status of this Have the right to personal and social relations. All of this now necessitates understanding the norms and concepts that exist regarding privacy in sharia and law. Therefore, supporting the personality of individuals and the rights of citizens requires the protection of privacy, and it should be examined to what extent people are free in their privacy and to what extent the government can expand or narrow its scope. Important will be examined.

Keywords: Privacy, Aggression, Human Dignity, Human Rights, Physical Integrity.

چکیده

حریم خصوصی یک حق طبیعی و مسلم فرد است که توجه به آن، به عنوان یکی از اساسی ترین مصادیق حقوق بشر، از توجه به شأن و منزلت انسانی و ارزش های مبتنی بر آزادی ها نشأت گرفته است. وجود رویه های مختلف ناقض حریم خصوصی در جامعه گواه آشکاری است بر این امر که حمایت های قانونی و قضائی مناسبی از حریم خصوصی افراد در جامعه اعمال نمی شود. پس از بررسی قوانین مرتبط مشخص شد که حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص مصون از هرگونه تعرض است و این مصونیت به صراحت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و قوانین کثیری داخلی، منابع فقهی دینی، میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی، کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی های اساسی، اعلامیه اسلامی حقوق بشر و سایر اسناد ملی و بین المللی به صراحت بیان گردیده است. در چنین وضعیتی علاوه بر آن که تدوین قانون حمایت از حریم خصوصی برای رفع خلاء قانونی در این باره ضرورت دارد، آگاهی دادن درباره مفاهیم و مصادیق حریم خصوصی و تجربیات سایر کشورها در زمینه حمایت از حق حریم خصوصی نیز می تواند تأثیر مهمی در مشخص شدن جایگاه این حق در روابط فردی و اجتماعی داشته باشد. حال تمامی این موارد ضرورت شناخت موازین و مفاهیمی که در مورد حریم خصوصی در شرع و حقوق وجود دارد را فراهم می کند. بنابراین پشتیبانی و حمایت از شخصیت افراد و حقوق شهروندان، نیازمند حمایت از حریم خصوصی است و باید بررسی شود که مردم تا چه میزان در حریم خصوصی خود آزاد هستند و حکومت تا چه میزان می تواند محدوده آن را بسط یا تنگ کند که در این مقاله این مهم مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

واژگان کلیدی: حریم خصوصی، تعرض، کرامت انسانی، حقوق بشر، تعامیت جسمانی.

Received:2021/09/16 -Review-2021/11/08 -Accepted:2021/12/21

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۹/۱۶ - بازنگری مقاله: ۱۴۰۰/۰۸/۱۷ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۹/۳۰

ارجاع:

اکبری، علی؛ فلاحیان، مهدی (۱۴۰۰)، حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران و اسلام، تمدن حقوقی، شماره ۹.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY-NC-SA

مقدمه

انسان ها از بدو خلقت بنا به فطرت جاودانه طلبی که در وجودشان نهاده شده است برای بقا و زندگی کوشیده‌اند و برای برآوردن هرچه بهتر این هدف و ارضاء این غریزه الهی ناگزیر از زندگی جمعی و در کنار یکدیگر بودن هستند، به طوری که در طول تاریخ و به ازای تکامل انسان ها اهمیت نیاز به زندگی با یکدیگر بیش از پیش خود را نمایان می کند. انسان به عنوان انسان از یک سو استقلال فردی دارد و از سوی دیگر به اعتبار آن که در جامعه و در ارتباط با دیگران زندگی می کند موجودی اجتماعی است. این طبیعت دوگانه انسان از یک طرف از هم جدا و از طرف دیگر چنان به هم آمیخته شده است که گریزی از جمع بین این دو ویژگی نیست و جامعه ناگزیر از پذیرش استقلال فردی و پای بندی به التزامات ناشی از این استقلال فردی است. در مقام حضور انسان است که حق انسان نسبت به تمامیت مادی و معنوی خود معنی و مفهوم پیدا می کند. انسانی که در خفا و خلوت و به دور از چشمان دیگران و بدون ارتباط با افراد نوع بشر زندگی کند طرح بحث حریم خصوصی در مورد وی بی معناست. حق انسان به تنها بودن و با خود بودن، به وسیله دیگران مورد احترام قرار گرفتن، به دور از چشم و نگاه کنترل کننده دیگران و رها از تجسس و تفتیش دیگران زیستن حقی است که لازمی یک شخصیت مستقل به شمار می آید(رحمدل، ۱۳۸۴).

با این وجود هرچه آدمیان طعم زندگی در اجتماع را بیشتر چشیدند نیاز به استقرار نظم و انضباط در پرتو حکومتی مقتدر و واجب الاطاعه را نیز بیشتر فهمیدند تا بتوانند در سایه وجود آن سریع تر مسیر تکامل را پیمایند. البته همزمان با تشکیل و تکمیل جوامع و حکومت ها نیازهای دوطرفه و البته در موارد قابل توجهی متعارض نیز بین مردم و حکومت ها شکل گرفت که پاسخ به آنها تأمل برانگیز

است. یکی از این موارد مورد مناقشه، حریم خصوصی و حق خلوتی است که می‌توان آن را یکی از اساسی‌ترین نیازهای روحی و ذهنی بشری و بستر رشد سایر اهداف آن‌ها در طول تاریخ بیان نمود که پرداختن به آن هم برای افراد و هم برای حکومت‌ها بسیار پراهمیت و شایان توجه شد؛ چرا که از طرفی برای اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی گسترش حیطه و دایره حریم خصوصی به دلایل گوناگون مطلوب بوده و از طرف دیگر معمولاً حکومت‌ها نیز به دنبال اهداف عمدتاً سیاسی و امنیتی خود و در مواردی نیز اشخاص حقیقی و حقوقی در پی کوچک‌سازی مرزهای حریم خصوصی اشخاص و دست یافتن به مجوزهایی برای ورود و نقض این حق مسلم بشری بوده‌اند. اگرچه با نگرش منصفانه و مراجعه به اصول عقلاء جوامع مختلف از گذشته تا امروز می‌توان در اصل این نکته که هر حکومتی در مواردی حق نقض این حق را دارد متفق شد و به آن اعتراف کرد ولی این نکته هم بلافاصله نتیجه بخش خواهد بود که این حق نقض از سوی حکومت‌ها و اشخاص، مطمئناً محدود، محصور و مبتنی بر اصولی است که دست آنان را باز و رها نخواهد گذاشت. با این بیان، این نکته نیز خالی از وجه نخواهد بود که این مبانی و اصول چه در حمایت از حریم خصوصی و چه در مبانی استثنائات وارد بر آن ملهم از دین و آئین و یا مکاتب فکری هر جامعه متفاوت بروز می‌کنند.

اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش بدین صورت است که در شرایط امروزی و با پیشرفت تکنولوژی، ورود به حریم خصوصی اشخاص اشکال جدیدی به خود گرفته، به طوری که جامعه ما در مسئله محاکم، دادگاه‌ها و تصرفات احزاب، گروه‌ها، رسانه‌ها و اشخاص حقیقی به شدت در معرض آسیب ورود به حریم خصوصی هستند. لذا باید بررسی شود که مردم تا چه میزان در حریم خصوصی خود آزاد هستند و حکومت تا چه میزان می‌تواند محدودده آن را بسط یا تنگ کند، در اسلام و حقوق تا چه میزان حق حریم خصوصی حمایت شده است. شناسایی حریم خصوصی به عنوان حقی از حقوق مدنی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که البته برخورداری و اعمال این حق با مشکلات و معضلات چندی همراه است. پذیرش حریم‌هایی که هیچ کس حتی دولت نتواند وارد آن شود و تعریف ضابطه معین برای ورود به آن حوزه و مطالبه از دولت برای شناسایی این حق در اجرای آن و مجازات کردن افرادی که بدون دلیل این حریم را نقض می‌کنند از جمله عواملی است که در تحقق مشکلات و معضلات مربوط به حریم خصوصی، ماهیت و قلمرو آن نقش آفرینی داشته‌اند.

نشان دادن ضرورت حمایت از حریم خصوصی در قوانین موضوعه ایران و برداشتن خلاءهای موجود در این قوانین و بررسی تطبیقی جایگاه و وجوه اشتراک و افتراق حریم خصوصی از منظر

حقوق ایران و اسلام از اهداف این پژوهش می‌باشند. در رابطه با پیشینه این پژوهش، علیرغم این که در رابطه با حریم خصوصی در بسیاری از کشورها تحقیقات دامنه‌داری صورت گرفته و حتی منجر به تصویب قوانین جامعی در این زمینه شده، لیکن در نظام حقوقی ایران به طور پراکنده به این موضوع پرداخته شده است و در چند سال اخیر در خصوص این موضوع، مقاله‌ها و کتب معدودی به رشته تحریر درآمده، لیکن در تحقیقات صورت گرفته تنها به بررسی مفهوم و ماهیت حریم خصوصی و مصادیق آن پرداخته شده و هیچ راهکار مبنائی برای حمایت از این حق بنیادین بشری ارائه نگردیده است. در نتیجه با توجه به ظهور مصادیق متنوع حریم خصوصی بر اثر توسعه تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات ضروری است که به موضوعات این مقوله و شناخت روزآمد آن پرداخته شود. در این مقاله می‌خواهیم بررسی نمائیم که حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران و اسلام به چه شکلی نمود عینی داشته است؟ به تناسب موضوع، روش تحقیق به صورت نظری بوده و بررسی موضوع به صورت کتابخانه‌ای انجام شده است. البته روند کار بر پایه توصیف و تحلیل نظریات حقوقی و بعضاً فقهی بوده و از ابزار فیش‌برداری منابع و مقاله‌های موجود در کتابخانه‌ها استفاده شده است.

۱- مفهوم حریم خصوصی

در نظام حقوقی ایران چه در اصول قانون اساسی و چه در قوانین عادی و... حریم خصوصی تحت عنوان خاص و مشخص تعریف و مورد حمایت رسمی قرار نگرفته است و به طور پراکنده و در ضمن سایر مباحث حقوقی از آن صحبت به میان آمده است (انصاری، ۱۳۸۳، ۳۸). در سال ۱۳۸۸ در لایحه «حمایت از حریم خصوصی» که به مجلس شورای اسلامی ارائه شده است به تعریف حریم خصوصی پرداخته شده است. قانون تجارت الکترونیکی ایران مصوب ۱۳۸۴ نیز بدون تعریف حریم خصوصی در فصل سوم با بیان قواعد مربوط به بحث حمایت از داده‌ها، «اطلاعات» را در حمایت از حریم خصوصی مورد توجه قرار می‌دهد. دو ضابطه برای شناسائی مصادیق مشمول این حریم وجود دارد: ضابطه نوعی: که به موجب آن، برخی جنبه‌های زندگی انسان‌ها نوعاً یا عرفاً حریم خصوصی آن‌ها محسوب شده و در صورت نقض آن، مرتکب باید اثبات کند که مدعی نقض به نحو ضمنی یا صریح از حریمش عدول نموده است. ضابطه شخصی: که هر فردی می‌تواند بنا به تشخیص و علاقه خود قسمت هائی از زندگی‌اش را مشمول حریم خصوصی خود اعلام کند. در نتیجه با توجه به مطالب فوق می‌توان در این پژوهش بر تعریف ذیل که از حریم خصوصی ارائه شده است به عنوان مبنای در نظر گرفته شده‌ی کار خود اتفاق داشته باشیم: «قلمروئی از اطلاعات و متعلقات هر فرد است که آن فرد نوعاً یا عرفاً یا با اعلام قبلی به نحو معقولی انتظار عدم دسترسی دیگران به اطلاعات مربوط به آن و مصونیت از ورود، نگاه و نظارت دیگران و یا هرگونه تعرض نسبت به آن قلمرو را دارد.» (محسنی، ۱۳۸۹، ۳۵).

البته اگر بخواهیم به سراغ مصادیق رفته و آن‌ها را برشماریم می‌توان این گونه موارد را در حیطه حریم خصوصی جای داد: نام و سایر مشخصات شناسنامه‌ای، نشانی اعم از نشانی محل سکونت یا نشانی الکترونیکی، تصویر یا حق تصویر یعنی آن تصویر هم جزء حریم خصوصی افراد است، وضعیت سلامتی فرد اعم از جسمی، روحی و روانی، سطح تحصیلات فرد، وابستگی صنفی و مذهبی اش، عقاید و دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی فرد، اوقات فراغت و چگونگی گذران آن، منابع و شیوه‌های تامین نیازهای مالی و معیشتی افراد و... همه این‌ها مصادیق حریم خصوصی هستند. اما نکته‌ای که وجود دارد در بحث حریم خصوصی و گستره آن این است که روی هر کدام از این‌ها که دست بگذاریم یک بعد عمومی و یک بعد خصوصی دارد و هر کدام را می‌توان از نگاه متفاوتی دید و نیز این که هر کدام از آن‌ها می‌تواند نسبت به اشخاص متفاوت جنبه‌های گوناگونی پیدا کند.

۲- حریم خصوصی در اسلام

موضع اسلام در مواجهه با مقوله حریم خصوصی، موضع به اصطلاح «تحویل گرایانه» است یعنی حریم خصوصی در قالب احاله به حقوق و آزادی‌های دیگر حمایت شده‌اند (انصاری، ۱۳۸۳، ۶۵). لذا در متون فقهی و کتب روائی شیعه بحثی تحت عنوان حریم خصوصی نداریم؛ البته این نکته به هیچ وجه بیانگر خلاء دستورات و راهنمایی‌ها و نبود برنامه جامع زندگی در این حیطه در دین مبین اسلام و مذهب تشیع نبوده و نیست، بلکه مباحث مربوط به آن در لابلاي موضوعات دیگر بیان و به خوبی پرداخته شده است. حریم خصوصی منازل، ارتباطات امور خصوصی و افکار و عقاید شخصی بیش از ۱۴۰۰ سال پیش مورد تأکید اسلام قرار گرفته است، در حالی که نخستین جرقه‌های حمایت جدی از حریم خصوصی حتی در مواضع تحویل‌گرایان سنت غرب به قرون هفدهم و هجدهم میلادی برمی‌گردد. نکته شایان تذکر در بررسی آیات و روایاتی که در این بحث از آن صحبت به میان خواهد آمد این است که بیشتر در قالب احکام تکلیفی بیان شده‌اند و بدیهی‌ست که طبق فرموده شیخ انصاری فقیه بزرگ شیعه در المکاسب که تمامی احکام تکلیفی قابلیت تبدیل به احکام وضعی را دارند^۱ (انصاری دزفولی، ۱۴۱۱ق، ج ۲، ۱۳۰۶).

اهم مباحث مرتبط با حریم خصوصی را می‌توان در متون فقهی و روائی و نیز در آیات قرآن کریم تحت این عناوین یافت و مورد واکاوی قرار داد: ممنوعیت استراق بصر و سمع؛ ممنوعیت تجسس؛ ممنوعیت سوءظن؛ ممنوعیت غیبت؛ ممنوعیت ورود به منازل بدون اذن؛ ممنوعیت افشای اسرار دیگران.

۱- قد حقق فی الأصول أن لا معنى للحکم الوضعی إلا ما انتزع من الحکم التکلیفی.

۲-۱- ممنوعیت استراق بصر و سمع

استراق بصر در اسلام بسیار مذمت شده و زشتی این امر در لسان روایات تا حدی است که مرتکب آن را در زمره منافقان محسوب می‌کند: پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «هرکس به خانه همسایه اش سرک بکشد و به عورت مردی یا موی زنی یا بدن او نگاه کند، بر خداوند رواست که او را همراه منافقان که در دنیا به دنبال عورات مردم می‌گردند به آتش دوزخ افکند.» (مجلسی، ۱۳۸۷، ج ۷۲، ۳۶۱). امام خمینی (ره) فقیه و مرجع تقلید بزرگ معاصر در کتاب تحریر الوسیله خود این‌گونه در مورد استراق بصر می‌نویسد که نشان از اهمیت حریم خصوصی در نگاه فقها دارد: «کسی که بر عورات قومی سر بکشد تا آن‌چه را که از ایشان برای او حرام است نگاه کند (مثلاً از بالای خانه به داخل آن نگاه کند) پس آن‌ها حق دارند که او را منع کرده و جلوگیری نمایند بلکه واجب است و اگر از رو نرفت، دفع او با زدن و مانند آن جایز است. پس اگر (باز هم) از رو نرود و با سنگ کوچک یا غیر آن حتی چیزهایی که کشنده است به سمت او پرتاب کند و جنایت بر او واقع شود، هدر می‌باشد ولو این که به قتل منتهی گردد.» (اسلامی، ۱۴۲۵ق، ج ۲، ۳۳۹). در مورد ممنوعیت پنهانی گوش دادن به صحبت‌های دیگران بدون اطلاع و رضایت آنان نیز حدیثی از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است که مجازات آن را ریختن سرب در گوش در روز قیامت بیان می‌کند^۳ (خرمشاهی و انصاری، ۱۳۷۶، ۸۴۴).

۲-۲- ممنوعیت تجسس

در آیه شریفه دوازدهم^۴ سوره مبارکه نور خدای متعال، دیگران را به صراحت از نقض حریم خصوصی افراد و تجسس در امور آن‌ها منع کرده است (موسوی همدانی، ۱۳۷۴، ج ۱۸، ۴۸۴). اهل لغت در مورد کلمه تجسس و تحسس در عین وجود شباهت‌های بسیار تفاوت‌های جزئی قائل شده‌اند. تجسس «با جیم» به معنای پیگیری و تفحص از امور مردم است، اموری که مردم عنایت دارند پنهان بماند و تو آن‌ها را پیگیری کنی تا خبردار شوی. کلمه تحسس «با حاء» نیز همین معنا را می‌دهد، با این تفاوت که تجسس در شرع استعمال می‌شود، و تحسس در خیر به کار می‌رود و به همین جهت بعضی گفته‌اند: معنای آیه این است که دنبال عیوب مسلمانان را نگیرید و در این مقام برنیائید که اموری را که صاحبانش می‌خواهند پوشیده بماند تو آن‌ها را فاش سازی. «جَسَّهٔ بَیْدَهٔ جَسَّاً» و «اجْتَسَّهٔ» از باب «قَتَلَ»

۲- من اطلع علی عورات قوم بقصد النظر الی ما یحرم علیه منهم فلهم زجره و منعه، بل وجب ذلک، و لو لم یزجر جاز دفعه بالضررب و نحوه، فلو لم یزجر فرموه بحصاة أو غیرها حتی الآلات القتالة فاتفق الجناية علیه کانت هدرا و لو انجر الی القتل.

۳- من استمع الی حدیث قوم و هم له کارهون صبّ فی أذنيه الانک يوم القیامة.

۴- یا ایها الذین آمنوا... لا تجسسوا.

بوده و به معنای واریسی برای شناسائی است. جاسوس نیز از همین باب است چون در پی جست و جوی اخبار و کنکاش از امور است^۵ (فیومی، بی تا، ج ۲، ۱۰۱). سید محسن خرازی با بررسی نظرات مختلف پیرامون تجسس و تحسس که عده ای آن را مترادف با یکدیگر و عده ای متفاوت می‌پندارند، این گونه جمع‌بندی می‌کند که به نظر می‌رسد کامل‌کننده تعریف فوق باشد: «برای تعریف تجسس باید از دو ضابطه نوعی و شخصی کمک گرفت: تلاش برای دستیابی به امور پنهانی و مکتوم یا امور شر و عیوب اشخاص با هر انگیزه‌ای که صورت بگیرد عرفاً تجسس به شمار می‌رود. پرس و جو از امور ظاهری یا امور خیر دیگران با انگیزه‌ها و مقاصد شر، تجسس به شمار می‌رود، اما با انگیزه‌ها و مقاصد نیک، تجسس محسوب می‌شود (خرازی، ۱۳۸۸).

در روایاتی که از معصومین علیهم السلام نیز نقل شده است بر ممنوعیت تجسس از امور دیگران تأکید فراوانی شده است. امیرالمؤمنین هنگام انتصاب مالک اشتر به فرمانداری مصر در نامه خود، به ممنوعیت تجسس در امور مردم از جانب حاکم می‌پردازد و او را از رابطه با افرادی که در پی عیوب مردم هستند برحذر می‌دارد (نهج البلاغه، نامه ۵۳).^۶ پیامبر اکرم (ص) نیز در سفارش به پرده پوشی از عیوب مردم آنان را از عواقب این کار بیم می‌دهد و می‌فرماید:^۷ لغزش های مؤمنان را مجوئید، زیرا هر که لغزش های برادر خود را بجوید، خدا دنبال لغزش های او برآید و هر که خدا دنبال لغزش هایش برآید، رسوایش سازد گرچه در درون خانه‌اش باشد (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲، ۳۵۵).

۲-۳- ممنوعیت سوءظن

مراد از ظنی که در این آیه شریفه دوازدهم^۸ سوره مبارکه حجرات مسلمین مامور به اجتناب از آن شده‌اند، ظن سوء است، وگرنه ظن خیر که بسیار خوب است و به آن سفارش هم شده و مراد از اجتناب از ظن نهی از

۵- سَهٌ: بیده (جَسًا) من باب قتل و (اجْتَسَهُ) لیتعرفه و (جَسَّ) الأخبار و (تَجَسَّسَهَا) تَتَبَعَهَا و مِنْهُ (الجاسوس) لَأَنَّهُ يَتَّبِعُ الأَخْبَارَ و يَفْخَصُ عَنْ بَوَائِنِ الأُمُورِ ثُمَّ اسْتَعِيرَ لِنَظَرِ العَيْنِ و قِيلَ فِي الأَيْلِ (أَفْوَاهَهَا مَجَاسًا) لِأَنَّ أَيْلَ إِذَا أَحْسَنَتِ الأَكْلَ أَكْتَفَى النَّاطِرُ إِلَيْهَا بِذَلِكَ فِي مَعْرِفَةِ سِمَتِهَا و قِيلَ لِلْمَوْضِعِ الَّذِي يَمَسُّهُ الطَّيِّبُ (مَجَسَّةً) و (الْجَاسَّةُ) لُغَةٌ فِي الحَاسَّةِ.

۶- وَ لِيَكُنْ أَبْعَدَ رَعِيَّتِكَ مِنْكَ وَ أَشْنَاهُمْ عِنْدَكَ أَطْلَبُهُمْ لِمَعَايِبِ النَّاسِ فَإِنَّ فِي النَّاسِ عُيُوبًا أَلْوَالِي أَحَقُّ مِنْ سَرَّهَا فَلَا تَكْشِفَنَّ عَمَّا غَابَ عَنْكَ مِنْهَا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ تَطْهِيرُ مَا ظَهَرَ لَكَ وَ اللَّهُ يَحْكُمُ عَلَى مَا غَابَ عَنْكَ فَاسْتَرِ العُورَةَ مَا اسْتَطَعْتَ يَسْتَرِ اللَّهُ مِنْكَ مَا تَجِبُ سَرَّهُ مِنْ رَعِيَّتِكَ ...

۷- لَا تَطْلُبُوا عَثْرَاتِ الْمُؤْمِنِينَ فَإِنَّ مِنْ تَبَعِ عَثْرَاتِ أَحِبِّهِ تَبَعِ اللَّهُ عَثْرَاتِهِ وَ مِنْ تَبَعِ اللَّهُ عَثْرَاتِهِ يَفْضَحْهُ وَ لَوْ فِي جَوْفِ بَيْتِهِ.

۸- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ. ای کسانی که ایمان آورده اید از بسیاری از گمانها بپرهیزید که پاره ای از گمانها گناه است.

پذیرفتن ظن بد است و چه بسا بتوان این گونه نیز از آیه برداشت کرد که سوءظن در واقع مقدمه و پیش شرط تجسس است؛ پس با پرهیز از سوءظن که خود البته گناه است مقدمه ارتکاب گناه دیگری که همان تجسس است را برطرف باید کرد. مراد از این که فرمود *كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ* با در نظر گرفتن این که کلمه کثیرا را نکره آورده، تا دلالت کند بر این که ظن گناه فی نفسه زیاد است، نه با مقایسه با سایر مصادیق ظن که همان بعض ظنی است که فرموده گناه است. ممکن هم هست که مراد اعم از خصوص ظن گناه باشد، مثلاً خواسته باشد بفرماید از بسیاری از مظنه‌ها اجتناب کنید، چه آن هائی که می‌دانید گناه است و چه آن هائی که نمی‌دانید تا در نتیجه یقین کنید که از ظن گناه اجتناب کرده‌اید، که در این صورت امر به اجتناب از بسیاری از ظن‌ها، امری احتیاطی خواهد بود (موسوی همدانی، ۱۳۷۴، ج ۱۸، ۴۸۴). پیامبر اکرم (ص) نیز در نهی از سوءظن ریشه احترام و حرمت مؤمن را برای آن برمی‌شمارند: خداوند متعال جان و مال و بدگمانی به مسلمان را محترم شمرده و از آن منع نموده است (مجلسی، ۱۳۸۷، ج ۷۲، ۲۰۱).

۲-۴- ممنوعیت غیبت

غیبت در کتب لغت به این معنا آمده است که: آن چه که در پشت سر انسان غایبی گفته می‌شود که در صورت شنیدنش ناراحت می‌شود^۹ (جوهری، ۱۴۱۰، ج ۱، ۱۹۶). پس آن چه در غیاب شخص بدگوئی می‌شود اگر در او باشد آن غیبت است و اگر در وی نباشد بهتان نامیده می‌شود و اگر روبرو گفته شود آن را شتم (فحش) گویند (قرشی، ۱۴۱۲، ج ۵، ۱۳۳). شارع مقدس از این جهت از غیبت نهی فرموده اند که افراد در جامعه در کمال اطمینان خاطر و حسن ظن به دیگران و سایر مسلمانان و مومنان ترسی از ناحیه او به دل راه ندهند و آن‌ها را انسانی عادل و صحیح بدانند و در نتیجه با او مانوس شود نه این که از وی با شنیده‌های خود فرار کند و دوری گزیند و صلاح جامعه به فساد مبدل گردد و آن وقت دیگر افراد جامعه با هم انس نگیرند و از یکدیگر ایمن نباشند.

غیبت در حقیقت ابطال هویت و شخصیت اجتماعی افرادی است که خودشان از جریان اطلاعی ندارند و اگر خبر داشته باشند و از خطری که این کار برای شان دارد اطلاع داشته باشند از آن احتراز می‌جویند و نمی‌گذارند پرده‌ای را که خدا بر روی عیوب شان انداخته به دست دیگران پاره شود و اگر این پرده‌پوشی خدای تعالی نبود، با در نظر گرفتن این که هیچ انسانی منزله از تمامی عیوب نیست، هرگز اجتماعی تشکیل نمی‌شد و در قرآن کریم نیز در آیه شریفه دوازدهم^{۱۰} سوره مبارکه حجرات به

۹- العیبة، و هو أن يتكلم خلف إنسان مستور بما يعمله لو سمعه.

۱۰- وَكَأَيُّ عَيْبٍ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُّجِبُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ. و بعضی از شما غیبت بعضی نکند آیا

کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده اش را بخورد از آن کراهت دارید [پس] از خدا بترسید که خدا توبه پذیر مهربان است.

نهی از غیبت در مورد برادران دینی اشاره و به شدت مورد مذمت قرار می‌دهد. به خوبی قابل مشاهده است که تأکید اسلام بر عدم غیبت از سایر مؤمنین جهت رعایت و احترام به حریم خصوصی و آبروی آنهاست که آثار مفید آن از جمله احساس امنیت و آرامش روانی در حریم خصوصی متعاقب رعایت دستورات و احکام پیرامون غیبت ظاهر خواهد شد.

۲-۵- ممنوعیت ورود به منازل بدون اذن

از دلایل محکمی که می‌توان برای حمایت از حریم خصوصی افراد در اسلام بیان کرد آیه شریفه بیست و هفتم^{۱۱} سوره مبارکه نور است. انس به هر چیز و به سوی هر چیز به معنای الفت گرفتن به آن و آرامش یافتن قلب به آن است و کلمه استیناس به معنای عملی است که به این منظور انجام شود تا صاحب خانه بفهمد که شخصی می‌خواهد وارد شود و خود را برای ورود او آماده کند. از این جا معلوم می‌شود که مصلحت این حکم پوشاندن عورات مردم و حفظ احترام ایمان است (موسوی همدانی، ۱۳۷۴، ج ۱۵، ۱۵۳).

نکته مهم و درخور توجه در احکام جامع اسلام این است که حریم خصوصی نه تنها در مورد افراد یک منزل و خانواده نسبت به غیر آن‌ها و افراد غریبه و اجنبی تعیین و تبیین شده است بلکه در درون یک خانواده هم به توجه اعضا به حریم خصوصی یکدیگر در عین زندگی مشترک و گروهی و در عین زندگی گرم و صمیمی اشاره و به لزوم اذن و اجازه گرفتن کودکان، فرزندان، بردگان و غلامان برای ورود به خلوتگاه زوجین تصریح شده است (آیات شریفه پنجاه و هشتم^{۱۲} و پنجاه و نهم^{۱۳} سوره مبارکه نور).

۱۱- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ. ای کسانی که ایمان آورده‌اید به خانه‌هایی که خانه‌های شما نیست داخل شوید تا اجازه بگیرید و بر اهل آن سلام گوید این برای شما بهتر است باشد که پند گیرید.

۱۲- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظُّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَئِذٍ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ. ای کسانی که ایمان آورده‌اید قطعاً باید غلام و کنیزهای شما و کسانی از شما که به [سن] بلوغ نرسیده‌اند سه بار در شبانه روز از شما کسب اجازه کنند پیش از نماز بامداد و نیمروز که جامه‌های خود را بیرون می‌آورید و پس از نماز شامگاهان [این] سه هنگام برهنگی شماست نه بر شما و نه بر آنان گناهی نیست که غیر از این [سه هنگام] گرد یکدیگر بچرخید [و با هم معاشرت نمایند] خداوند آیات [خود] را این گونه برای شما بیان می‌کند و خدا دانای سنجیده کار است.

۱۳- وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمْ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ. و چون کودکان شما به [سن] بلوغ رسیدند باید از شما کسب اجازه کنند همان گونه که آنان که پیش از ایشان بودند کسب اجازه کردند خدا آیات خود را این گونه برای شما بیان می‌دارد و خدا دانای سنجیده کار است.

۲-۶- ممنوعیت افشای اسرار دیگران

طبق تعاریفی که از حریم خصوصی ارائه شد می‌توان گفت که واژه‌های حریم خصوصی، تنهائی، خلوت، پنهانی و راز کلماتی ملازم یکدیگر هستند که به همراه حریم خصوصی به ذهن متبادر می‌شوند. در اسلام تأکیدات فراوانی در مورد رازداری و حفظ اسرار هم برای خود و هم برای دیگران و نهی از افشای اسرار شده است. به عنوان مثال افشای اسرار دیگری را از زشت‌ترین بی‌وفائی‌ها بر شمرده‌اند (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ۳۲۱). یا در جای دیگری آمده است هر کس سرّی را که به او سپرده شده باشد فاش کند قطعاً خیانت کرده و واضح است که در این روایات و امثال ذلک ذهن مخاطب به این موضوع هدایت و رهنمون می‌گردد که خیانت فقط در موضوع اموال نیست بلکه می‌تواند شامل اطلاعات خصوصی و اسرار مردم نیز بشود. در سایر مواردی نظیر غیبت و یا اشاعه فحشاء، عمل فی نفسه حرام و مورد نهی است. ولی در این خصوص مواردی قابل فرض است که به هیچ فرض حرام و معصیت نیست. ولی به لحاظ آن که سرّ دیگری است و صاحب سرّ رضایتی برای نقل و یا انتشار مطالب خود ندارد، فاش کردن آن به نوعی نقض حریم خصوصی او محسوب می‌گردد. لذا حرام دانستن این عمل نتیجه‌اش پدید آمدن امکان تعزیر و مجازات شخص می‌باشد.

۳- حریم خصوصی در قوانین ایران

۳-۱- حریم خصوصی در قانون اساسی

نظام حقوقی کشورمان به واسطه انقلاب اسلامی برای اولین بار با مفاهیم مرتبط با حقوق مردم و ملت و خصوصاً حریم خصوصی آشنا شده است؛ و به بیان بهتر با تدوین قانون اساسی بستری برای توجه به حریم خصوصی مردم فراهم شد. قانون اساسی در اصولی چند به اهمیت حریم خصوصی پرداخته است اصولی که مستقیم یا غیرمستقیم از حریم خصوصی و حمایت از آن دفاع نموده است. مثلاً در اصل دوم قانون اساسی، ایمان به کرامت و ارزش والای انسان و آزادی توأم با مسئولیت او در برابر خدا یکی از پایه‌های نظام جمهوری اسلامی بیان شده است.^{۱۴} یا در فصل سوم^{۱۵} به طور مجزا به حقوق ملت تحت این عنوان می‌پردازد و تصریح می‌کند. همچنین در راستای تبیین بحث حریم خصوصی اقدام به محدود کردن

۱۴- اصل دوم: جمهور اسلامی، نظامی است بر پایه ایمان به: ۱- خدای یکتا (لااله الاالله) و اختصاص حاکمیت و تشریح به او و لزوم تسلیم در برابر امر او. ۲- وحی الهی و نقش بنیادی آن در بیان قوانین. ۳- معاد و نقش سازنده آن در سیر تکاملی انسان به سوی خدا. ۴- عدل خدا در خلقت و تشریح. ۵- امامت و رهبری مستمر و نقش اساسی آن در تداوم انقلاب اسلام. ۶- کرامت و ارزش والای انسان و آزادی توأم با مسئولیت او در برابر خدا.

۱۵- اصل بیستم: همه افراد ملت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند.

مواردی که این حق را تحدید یا نقض می‌کند می‌پردازد. در اصل بیست و دوم نیز مواردی چون حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص را مصون از تعرض اعلام می‌کند و فقط قانون را تنها ارائه‌کننده مجوز برای نقض و رفع این مصونیت معرفی می‌کند.^{۱۶} قانون اساسی علاوه بر این موارد نظری و تا حدودی هم کلی، به سراغ جزئیات و مصادیق نقض حریم خصوصی نیز رفته و با برشمردن مواردی چون بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و استراق سمع و... هرگونه تجسس را ممنوع و البته بدون ذکر دلیل و مبنایی برای نقض حریم خصوصی به این امر اکتفا کرده است که به موجب قانون می‌توان اینگونه امور را انجام داد.^{۱۷}

این نکته بسیار مورد توجه خواهد بود که حریم خصوصی مردم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، محترم بوده و مورد حمایت قرار گرفته است و در مقابل، نقض و تحدید این حق را نیز جایز و ممکن می‌داند. مهم‌تر از آن این که بدون ذکر دلیل و ارائه ملاک و مبنای، جواز نقض حریم خصوصی را به قوانین عادی ارجاع می‌دهد. و این جا است که این شبهه و دغدغه اساسی پیش می‌آید که با چه ملاک و مبنایی می‌توان این حق حیاتی و اساسی مردم را مورد تهدید و تحدید قرار داد. برای برون رفت از این مسئله، به ناچار اصل چهارم قانون اساسی می‌تواند گشایش‌گر راهی باشد که با پیمودن آن بتوان جوابی در خور پیدا کرد. چرا که طبق این اصل که بر عموم و اطلاق سایر اصول حاکم است کلیه قوانین و مقررات دیگر باید منطبق با موازین اسلامی باشند.^{۱۸} نکته مهم در افزودن و تصویب این اصل جلوگیری از خطری بود که «اکثریت کشورهای اسلامی با وجود اعتراف صریح به اسلامی بودن نظام در قوانین اساسی آن‌ها عملاً به اسم بسنده شده و در چند مورد نادری هم که حتی فقه اسلامی را به عنوان قانون خود برگزیده‌اند در عمل به بهانه استفاده از دست‌آوردهای علم، تمدن و تجربیات پیشرفته بشری به همان چند اصل کلی از اسلام اکتفا نموده و راه غرب و شرق را پیش گرفته‌اند (عمیدزنجانی، ۱۳۶۲، ۱۱۹).

پیش‌بینی چنین اصلی ضامن عدم انحراف قوانین و در پی آن نظام اسلامی از این آرمان است. در نتیجه در موضوع مورد مناقشه برای یافتن مبنایی و دلایل لازم جهت نقض و استثناء قائل شدن در حریم

۱۶- اصل بیست و دوم: حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند.

۱۷- اصل بیست و پنجم: بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آن‌ها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون.

۱۸- اصل چهارم: کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر این‌ها باید بر اساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده فقهای شورای نگهبان است.

خصوصی باید به سراغ منابع و مبانی دین مبین اسلام رفت تا در تصویب قوانین و مقررات مرتبط طبق دستور قانون اساسی عمل کرده باشیم.

۲-۳- حریم خصوصی در سند چشم انداز

در جمهوری اسلامی ایران به طور پراکنده قوانین و مقرراتی، هم در حمایت از حریم خصوصی و هم در مقام ارائه مجوز به تحدید و استثناء قائل شدن برای آن به چشم می‌خورد ولی فعالیتی برای عرضه قانونی جامع و فراگیر در این حیظه مشاهده نمی‌شود. در سال ۱۳۸۲ در جهت آینده نگری برای ایران اسلامی مصوبه‌ای تحت عنوان «سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی» به تصویب مجلس شورای اسلامی می‌رسد که یکی از موارد مورد نظر قانونگذار که با دقت بجا و شایسته تقدیری همراه است جایگاه حریم خصوصی افراد می‌باشد که البته تحت عنوان مفاهیمی چون «آزادی‌های مشروع» و «حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها و بهره‌مندی از امنیت اجتماعی»^{۱۹} بیان می‌گردد و نقطه عطفی بر توجه مضاعف قوای سه‌گانه به خصوص مجلس شورای اسلامی و دولت گذاشته می‌شود. این سند جرعه‌های تهیه قانونی کامل و جامع در مورد حریم خصوصی و حمایت از آن را می‌زند که در نتیجه دو سال بعد از آن، در سال ۱۳۸۴ لایحه‌ای از طرف دولت تحت عنوان «لایحه حمایت از حریم خصوصی» به مجلس شورای اسلامی تقدیم می‌شود. البته پس از مدتی کوتاه به دلایل نامعلومی این لایحه از طرف خود دولت پس گرفته شده و دیگر بار با عنوان طرح، عینا با همان محتوا و قالب از طرف عده‌ای از نمایندگان مجلس شورای اسلامی ارائه می‌گردد.

مفهوم حریم خصوصی و نحوه متمایز کردن آن از حریم عمومی در قوانین فعلی مشخص نشده است. در مورد برخی از مهم‌ترین مصادیق حریم خصوصی هیچ گونه حمایتی وجود ندارد و با توجه به اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها، بسیاری از اقدامات ناقض حریم خصوصی که امروزه به کرات در جامعه رخ می‌دهند و امنیت روانی جامعه را مختل می‌کنند مشمول تعقیب کیفری نمی‌باشند. در سال‌های اخیر، تحولات در فناوری‌های نوین سبب شده است که حتی اشخاص عادی با امکان دسترسی به بسیاری از وسایل پیشرفته به جمع آوری، ضبط، و نگهداری حجم انبوهی از اطلاعات مربوط به حریم خصوصی افراد اقدام کنند. در حالی که افراد جامعه ممکن است کاملاً ناآگاه باشند و ممکن است در خانه یا در اماکن عمومی یا در محل کار، گفتار

۱۹- جامعه ایرانی در افق این چشم‌انداز چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت: توسعه‌یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود و متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی با تأکید بر: مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها و بهره‌مند از امنیت اجتماعی و قضایی.

یا رفتار یک شخص به انحای مختلف مورد نظارت سمعی یا بصری قرار گیرد. امروزه افراد خصوصی و صاحبان بسیاری از مشاغل به دلایل متعددی متمایل به استفاده از وسایل فنی نظارت های سمعی و بصری هستند؛ به طوری که استفاده از تلویزیون های مدار بسته و دوربین های ویدئویی در بانک ها، فروشگاه ها و اماکن کار به یک امر رایج تبدیل شده است. همچنین در سال های اخیر، تحولات مهمی در زمینه شکل و سرعت ارتباطات شخصی رخ داده است. پست الکترونیک این ظرفیت را دارد که جایگزین بسیاری از روش های خدمات پست سنتی و تلفن گردد. ولی استفاده از این شیوه جدید به طور طبیعی در معرض رهگیری و نظارت دیگران قرار دارد. به طوری که شخص دیگری غیر از دریافت کننده پیام می تواند به آن پیام دسترسی پیدا کرده و از مفاد آن اطلاع یابد.

با توجه به آنچه بیان شد تردیدی باقی نمی ماند که حریم خصوصی در معرض تهدید جدی قرار گیرد. اکنون در بسیاری از عرصه ها، پیشرفت های تکنولوژیکی از حمایت های قانونی موجود در قبال حریم خصوصی سبقت گرفته اند. در چنین عرصه هائی یا هیچ حمایتی از حریم خصوصی وجود ندارد یا این حمایت بسیار ضعیف است. با توجه به سوءاستفاده های زیاد از نبود ضمانت اجرای مؤثر علیه نقض حریم خصوصی، به نظر می رسد وضع قانون حمایت از حریم خصوصی ضرورتی اجتناب ناپذیر است.

۳-۳- لایحه حمایت از حریم خصوصی

همان طور که گفته شد این لایحه در سال ۱۳۸۴ از طرف دولت و بعد از آن در قالب طرح به مجلس شورای اسلامی رفته ولی فوریت آن رأی نیاورد و تا به حال نیز اقدام جدیدی در تعیین تکلیف آن صورت نپذیرفته است. در این لایحه سعی شده است موضوع حریم خصوصی و تمامی شاخ و برگ های مرتبط با آن، مورد دقت و واکاوی وافی قرار بگیرد. متأسفانه در تدوین قسمت هائی از این لایحه به این جهت که در سایر قوانین و مقررات مثل آئین دادرسی کیفری و یا قانون مجازات اسلامی، مشابهت هائی در این زمینه ها وجود دارد بدون ذکر دقیق مرجع و به طور مبهم، به آن ها ارجاع داده می شود. ولی نظر به این که امروزه دیگر در تدوین قوانین، این امر مرسوم نیست و نیز این که این قوانین و مقررات در حال بازنگری و تغییر و تحول هستند بهتر بود که خود لایحه تمامی اهداف مورد نظر را به صراحت در خود جای می داد تا از مشکلات و سردرگمی های بعدی جلوگیری شده و در نتیجه جامعیت خود را به نحوی از دست نمی داد.

سرفصل‌ها و عناوینی که در این لایحه مورد بحث قرار می‌گیرند عبارتند از: «حریم خصوصی جسمانی»، «حریم خصوصی اماکن و منازل»، «حریم خصوصی در محل کار»، «حریم خصوصی اطلاعات»، «حریم خصوصی ارتباطات» و «مسئولیت‌های ناشی از نقض حریم خصوصی». علیرغم وجود مزایا و محاسن درخور تحسینی که در این لایحه مشهود است، ولی بدون شک ایرادات و نواقصی نیز به چشم می‌خورد که به فراخور هدف این نوشتار که بررسی مبانی استثنائات وارد بر حریم خصوصی در اسلام است مورد نقد قرار خواهد گرفت. در این لایحه که به نظر می‌رسد تا حدودی در تهیه و تدوین آن از حقوق و قوانین کشورهای غربی و بالطبع از مبانی فکری شان الهام و تأثیر گرفته است در مواد گوناگونی که ارائه می‌کند از دو مبنا برای نقض حریم خصوصی افراد و استثناء کردن آن کمک گرفته است که عبارتند از:

۱-۳-۳- موارد مغایرت لایحه با مبانی

الف- رضایت فرد

در تهیه و نوشتار این لایحه به نظر می‌رسد در عین حال که سعی شده است به احکام و چهارچوب های دین اسلام توجه شود، ولی شاهد ورود مبانی غیرمنطبق با آن نیز در نگاه قانون به انسان و جایگاه حقوق و تکالیف او هستیم. نوآندیشان و تجددگرایان در غرب معتقدند حق چیزی است که خود انسان خواهان آن باشد و هر آنچه ورای انسان و طبیعت است، نوعی تکلیف و رنج برای انسان بوده و قابل پذیرش او نیست (جوادی آملی، ۱۳۸۴، ۱۳۶). پس یعنی همان انسان‌محوری در بیان حقوق و تکالیف و این که حق آن چیزی است که انسان آن را تشخیص دهد. با این بیان رضایت خواسته‌های دل انسان و رضایت به آن بسیاری از سنت‌ها را در جامعه غربی مرتفع کرده و البته در جامعه اسلامی بسیاری از مشکلات و معضلات را پدید می‌آورد.

یکی از دلایل موجود مبنی بر رسوخ اندیشه‌های غیردینی در مواد موجود در این لایحه همین رضایت فرد در دادن مجوز به نقض حریم خصوصی خودش است. یعنی این که هرگاه کسی رضایت خویش را برای نقض شدن حریم خصوصی اش اعلام کند، بسته به نوع رضایت که چه حیطه‌ای را شامل شود، فردی خاص و یا همگان می‌توانند به این حریم ورود کرده و آن را مورد نظارت خویش قرار داده و از اطلاعات شخصی آن حیطه آگاه شود. به عبارت دیگر در این دیدگاه حریم خصوصی، جزء مال شخص محسوب شده و هر کاری می‌تواند با آن بکند و حتی می‌تواند اطلاعات مرتبط با آن را با دیگران مورد معامله قرار دهد. کما این که هرچه به جلو می‌رویم این گونه رفتارها، خصوصا در زمینه مباحث غیراخلاقی بیشتر مشاهده می‌شود. در این معیار فقط باید به دنبال رضایت و خواست فرد بود و رضایت او با هر انگیزه و هدفی، مجوز برملا شدن حریم خصوصی اش را فراهم می‌کند.

در این جا در مواد مختلفی این مبنا به چشم می‌خورد. در ماده ۱۶ می‌گوید: «منازل و اماکن خصوصی مصون از تعرضند. هیچ کس نمی‌تواند وارد منزل یا مکان خصوصی دیگری شود یا هر نوع وسیله پایش در آن‌جا قرار دهد مگر با رضایت متصرف قانونی...» و یا در ماده ۳۹ می‌گوید: «مؤسسات یادشده [کلیه مؤسسات عمومی و مؤسسات خصوصی که خدمات عمومی ارائه می‌دهند] نباید اطلاعات شخصی حساس مربوط به افراد را جمع‌آوری نموده یا مورد استفاده قرار دهند مگر در موارد زیر: آن افراد رضایت داده باشند...» خود لایحه در ماده ۵ اطلاعات شخصی حساس را این گونه تعریف می‌کند: «اطلاعات شخصی حساس: اطلاعات راجع به وضعیت زندگی جنسی، اعتقادات (اعم از فلسفی، مذهبی و سیاسی) عضویت در احزاب یا تشکل‌های صنفی و وضعیت نژادی، قومی و قبیله‌ای افراد است.» به وضوح در این ماده معلوم است که این مبنا در ارائه و دادن این گونه اطلاعات، هیچ گونه وجهت شرعی در اسلام نداشته و موجبات هتک حرمت شخص و نیز اشاعه فحشاء در جامعه را به آسانی فراهم می‌کند. حال اگر این اطلاعات احیانا مشتمل بر گناهان فردی و پنهانی نیز باشد مشکل مزبور را دوچندان می‌کند.

با توجه به ارتباط این بحث و نقد وارد بر آن، شورای محترم نگهبان نیز در ایراداتی که به «قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات» مصوب ۱۳۸۷ گرفته است، این گونه بیان می‌دارند که: «نظر به این که مستثنیات مذکور در ماده «۱۶»^{۲۰} شامل مواردی که موجب هتک عرض و آبروی اشخاص یا مغایر با عفت عمومی و یا اشاعه فحشاء می‌شود نگردیده، خلاف موازین شرع شناخته شد. همچنین مغایر بند اول اصل سوم قانون اساسی است.»^{۲۱} در ماده «۱۷»^{۲۲} این قانون نیز مشکل به صورت مشابه مطرح می‌شود که شورای نگهبان ایرادی مشابه بر آن گرفته و به مجلس شورای اسلامی عودت می‌دهد. در نتیجه به روشنی ایراد وارد بر این گونه نظرات مشخص است که صرف رضایت بر افشاء و دسترسی به اطلاعات حریم خصوصی افراد مشکل را حل نکرده و غالبا با مسئله هتک حرمت و اشاعه فحشاء گره می‌خورد که غیرقابل اغماض است.

۲۰- ماده ۱۶: در صورتی که برای مؤسسات مشمول این قانون با مستندات قانونی محرز باشد که در اختیار قرار دادن اطلاعات درخواست شده، جان یا سلامت افراد را به مخاطره می‌اندازد یا متضمن ورود خسارت مالی یا تجاری برای آن‌ها باشد، باید از در اختیار قرار دادن اطلاعات امتناع کنند.

۲۱- گزارش جلسه شورای نگهبان در تاریخ ۱۳۸۷/۰۸/۰۳ قابل دسترس در: <http://www.shora-gc.ir>

۲۲- ماده ۱۷: مؤسسات مشمول این قانون مکلفند در مواردی که ارائه اطلاعات درخواست شده به امور زیر لطمه وارد می‌نماید از دادن آن‌ها خودداری کنند الف. امنیت و آسایش عمومی. ب. پیشگیری از جرائم یا کشف آن‌ها، بازداشت یا تعقیب مجران. ج. - ممیزی مالیات یا عوارض قانونی یا وصول آن‌ها. د. اعمال نظارت بر مهاجرت به کشور.

در ماده ۴۳ این لایحه از مبنای رضایت بار دیگر صحبت به میان آورده شده و بیان می‌دارد که «انتشار نام، تصویر و سایر جزئیات زندگی (نظیر شغل، سمت، محل سکونت و غیره) اشخاصی که اقدام به خودکشی کرده‌اند در رسانه‌های همگانی ممنوع است مگر با اجازه خود آنان یا نماینده یا قائم مقام آنان و یا ...» واضح است که خودکشی در اسلام از گناهان کبیره محسوب می‌شود و انتشار چنین خبری به تنهایی ممنوعیت شرعی را در پی دارد و اگر این انتشار با ضمیمه کردن اطلاعاتی که هویت فرد را آشکار می‌کند نظیر مشخصات شناسنامه‌ای و یا سایر اطلاعات مربوطه همراه باشد، نه تنها حرمت قبلی را زائل نمی‌کند بلکه حرمت افشاء اطلاعات و نقض حریم خصوصی را نیز دربرمی‌گیرد؛ و فرقی نمی‌کند که با رضایت فرد مورد نظر باشد یا خیر.

البته در بین خود این مواد، تناقض قابل توجهی به چشم می‌خورد چرا که در ماده ۴۵، کودکان و زنانی که قربانی سوءاستفاده‌های جنسی واقع شده‌اند دیگر نگفته است که رضایت شان مجوزی برای افشای اطلاعات محسوب نمی‌شود. در مقام بیان نواقص این لایحه همین کفایت می‌کند که در ادامه ماده در مورد مرتکبان این نوع جرائم علیه کودکان و زنان و همچنین در مورد پسران و مردانی که مفعول این جرائم قرار می‌گیرند حکمی را بیان نمی‌کند و مورد مسکوت رها می‌شود.

در ماده «۶۹»^{۲۳} نیز به ممنوعیت شنود، ضبط، ذخیره یا دیگر انواع رهگیری ارتباطات خصوصی اینترنتی اشخاص بدون رضایت آن‌ها اشاره می‌کند، ولی معلوم نمی‌کند که این شنود و پایش ارتباطات که به همراه آگاهی و رضایت فرد باشد، چه اهمیت و منفعتی برای مرجع اقدام‌کننده به این کار دارد و این که آیا دیگر این کار فایده عقلانی هم در پی خواهد داشت یا خیر.

از تمام آن‌چه که بیان شد می‌توان گفت در بینش اسلامی، انسان هیچ گونه مالکیتی نسبت به خود، مستقل از آن‌چه خداوند نزد او امانت گزاردده ندارد. آزادی مخصوصاً در زمینه حریم خصوصی که از ریشه‌ای ترین حقوق انسان محسوب می‌شود ملک طلق انسان به شمار نمی‌رود، بلکه ودیعه‌ای الهی است. بر اساس این نگاه اسلامی به حریم خصوصی که پیوند ناگسستنی با اخلاق حسنه در اجتماع دارد و متفاوت از آن چیزی است که در غرب مشهود است رضایت فرد نمی‌تواند علت تامه برای نقض حریم خصوصی وی باشد. با این بیان لازمه پاسداشت کرامت انسانی عدم نقض حریم خصوصی افراد مگر در مواردی است که با مبانی استثنائات حریم خصوصی در اسلام موافق باشد. رضایت فرد یا

۲۳- ماده ۶۹: شنود، ضبط، ذخیره یا دیگر انواع رهگیری ارتباطات خصوصی اینترنتی اشخاص بدون رضایت آن‌ها مجاز نیست.

مگر آن که ماده (۶۱) این قانون و شرایط پیش‌بینی شده در آن رعایت شود.

طرفین در جرم، گناه و فعل حرام در اسلام، تاثیری در ماهیت جرم ندارد. مثلاً در گناه و جرمی همچون زنا که طرفین رضایت داشته باشند باز هم این جرم و این فعل حرام اتفاق افتاده است و با حصول شرایط قابل مجازات حدی خواهد بود. در نتیجه این حق جامعه مسلمانان است که به مجازات طرفین اقدام کنند و استناد طرفین جرم به توافق فی مابین امری بیهوده و مضحک تلقی می‌شود. در حقیقت صرفنظر از آثار اجتماعی این امر، پنهان نمودن گناه و عمل زشت خود امری است مرتبط با کرامت انسانی و حقوق بشر. لذا نباید انسان خلاف کرامت انسانی خود عمل کند (محسنی، ۱۳۸۹، ۱۲۰).

ب- قانون

قانون به تنهایی نمی‌تواند مبنائی برای این باشد که با استناد به آن بتوان به حریم خصوصی افراد به انحای مختلف ورود پیدا کرد؛ بلکه مهم مبنائی است که خود قانون بر اساس آن بنا نهاده و استوار شده است. در این لایحه در چند مورد ورود و نظارت بر حریم خصوصی را به اجازه قانون ارجاع داده است ولی معلوم نکرده است که منظورش کدام قانون و مقررات است. مثلاً در ماده «۴۲»^{۲۴} این لایحه دومین شرطی که جهت جمع آوری و یا استفاده اطلاعات شخصی حساس مربوط به افراد از سوی مؤسسات عمومی و مؤسسات خصوصی که خدمات عمومی ارائه می‌دهند، آمده است، «مجاز بودن طبق قانون» است. گرچه به تعبیری در مواد لایحه دور ایجاد می‌شود چرا که قانون متشکل از همین مواد است و در واقع بیان چنین الفاظی دیگر امروزه در تدوین قوانین امری ناپسند و نامطلوب ارزیابی می‌شود. پس به جای گفتن عبارت کلی «طبق قانون» یا باید به ارائه قاعده و ملاک می‌پرداخت و یا این که به ذکر مصادیق و موارد مورد نظر اتمام می‌ورزید.

در ماده «۴۰»^{۲۵} نیز مشابه ماده ۴۲ امر را به قانون ارجاع داده است و معلوم نکرده است که منظورش کدام قانون است و حتی با استفاده از واژه «اطلاعات خصوصی» این ابهام را مضاعف کرده است که منظورش دقیقاً کدام نوع از اطلاعات است. چرا که در مواد ابتدائی لایحه به تعریف واژه‌های مهم اقدام

۲۴- ماده ۴۲: مؤسسات یاد شده نباید اطلاعات شخصی حساس مربوط به افراد را جمع‌آوری نموده یا مورد استفاده قرار دهند؛ مگر در موارد زیر: ۱- آن افراد رضایت داده باشند. ۲- جمع‌آوری یا استفاده صریحاً طبق قانون مجاز باشد. ۳- جمع‌آوری یا استفاده، به طور متعارف برای جلوگیری از یک تهدید شدید قریب‌الوقوع نسبت به حیات یا سلامتی فرد و جامعه یا کاهش این تهدید ضروری باشد. ۴- جمع‌آوری یا استفاده برای تحقیق یا تحلیل آماری راجع به خدمات رفاهی یا آموزشی‌ای که از بودجه‌های دولتی استفاده می‌کنند ضروری باشد.

۲۵- ماده ۴۰: اگر فرد و مؤسسه درباره صحت و کامل و به روز بودن اطلاعات شخصی جمع‌آوری شده در مؤسسه، اختلاف نظر داشته باشند، فرد می‌تواند از مؤسسه بخواهد تا ادعای وی مبنی بر عدم صحت و کامل و به روز نبودن اطلاعات جمع‌آوری شده راجع به وی در پرونده او منعکس شود. چنان‌چه اطلاعات شخصی وی در اختیار دیگر مؤسسات قرار گیرد اعتراض فرد نیز باید به آن مؤسسات منعکس شود.

کرده ولی از اطلاعات خصوصی تعریفی به میان نیامده است. این ایراد در ماده «۴۶»^{۲۶} نیز به همین طریق تکرار شده است و پای قوانین خاص نامعلوم دیگر نیز به میان کشیده شده و اجازه آنان را مجوز پخش جزئیات زندگی فردی می‌داند که اقدام به فعل گناه و خلاف قانون «خودکشی» کرده است. ایرادی که متوجه مفاد ماده «۵»^{۲۷} لایحه مذکور می‌شود این است که برای تمامی افراد دستگیر شده به هر اتهامی و در هر جا و مکانی و هرگونه شخصیت و جایگاه اجتماعی، از طرف ماموران و ضابطان دادگستری احتمال و امکان بازرسی بدنی را قائل شده است و می‌بایست جرایم گوناگون را همان‌گونه که در قانون مجازات اسلامی درجه بندی و رتبه بندی کرده است تفکیک و متهمین به هر کدام را با توجه به سوابق و حالات هنگام دستگیری تفکیک می‌کرد و این گونه نبود که مثلاً متهم به جرم خیانت در امانت به صرف دستگیری قانونی مورد بازرسی بدنی قرار گیرد. همچنین در مورد حالت اول که جلوگیری از استفاده از سلاح را مطرح می‌کند باید این کار را مشروط به وجود ظن قوی مبنی بر خطر احتمالی می‌کرد که در این حالت مبنای آن تقدم اهم بر مهم در هنگام دستگیری متهم می‌شد. در نتیجه این که باید برای نقض حریم خصوصی افراد به هر نحو و شکلی موضوع و هدف اهمی را برایش متصور بود که بتوان با اتکاء به قاعده تراحم و ترجیح اهم بر مهم مجوز نقض حریم خصوصی را صادر نمود.

۲-۳-۳- موارد انطباق لایحه با مبانی

در حالتی که منظور از این گونه ارجاعات مواد به قانون را خود همین لایحه بدانیم [که البته راه مناسب دیگری نیز باقی نمی‌ماند] و مواد مرجع مورد بررسی را منظور آن‌ها قلمداد کنیم باید گفت که به صورت شفاف و صریح، در لایحه صحبتی از ملاک و معیار برای ورود و نقض حریم خصوصی نشده است. در نتیجه با وجود تمام مشکلات موجود لایحه در تطابق با مبانی شرعی چه در جزئیات و چه در کلیات که مغایرت‌هایی مشاهده می‌شود ولی باید به مواردی هم که با هدف و قصد قبلی و یا به صورت اتفاقی منطبق با مبانی شرعی نقض حریم خصوصی است اشاره و بر درستی و انطباق آن صحه گذاشت و البته نواقص موجود را مورد بررسی و نقد قرار داد.

۲۶- ماده ۴۶: انتشار نام، تصویر و سایر جزئیات زندگی (نظیر شغل، سمت، محل سکونت و غیره) اشخاصی که اقدام به خودکشی کرده‌اند در رسانه‌های همگانی ممنوع است مگر با اجازه خود آنان یا نماینده یا قائم مقام آنان و یا به حکم مقام قضائی و یا قوانین خاص دیگر.

۲۷- ماده ۵: ضابطان دادگستری می‌توانند در صورت دستگیری قانونی یک فرد، وی را در محل دستگیری یا مقر سازمانی مربوط با توجه به یکی از اهداف زیر از روی لباس مورد بازرسی بدنی قرار دهند: ۱- برای جلوگیری از استفاده سلاح یا وسایل خطرناکی که ممکن است توسط شخص دستگیر شده علیه آن‌ها یا دیگران مورد استفاده قرار گیرد. ۲- برای کشف و ضبط مواد مخدر یا ادله جرم یا اشیاء مورد استفاده برای ارتکاب جرم یا اشیاء حاصل از ارتکاب جرم.

این چند ماده که در لفافه و در باطن به مبانی مورد تایید اسلام در نقض حریم خصوصی افراد اشاره‌ای نه چندان کامل و جامع می‌کند تحت عنوان حکم اهم برای ترجیح بر حریم خصوصی مورد بررسی قرار می‌گیرند. الف- تقدم مصالح اجتماعی و فردی: در ماده ۵ که به دستگیری متهم و بازرسی بدنی وی از روی لباس اشاره می‌کند، امکان حمل سلاح و وسایل خطرناک و به کارگیری از جانب وی را دلیل جواز بازرسی بدنی اعلام می‌کند که به نظر می‌رسد در نظر گرفتن مصلحت مامور و ضابط قضائی برای حفظ جان خود ایجاب چنین استثنائی را دارد. چرا که حفظ جان مسلمان مهم‌تر از احترام به حریم خصوصی است. علاوه بر این، این کار مقدمات رعایت مصلحت اجتماع مسلمانان در برخورد با جرائم و مجرمان را فراهم می‌کند. البته همان طور که قبلاً بیان شد بهتر بود با اضافه کردن «ظن قوی بر احتمال بروز چنین خطری» به تبیین و شفاف سازی و بالطبع ضابطه مند کردن آن می‌پرداخت تا احتمال خطا به حداقل برسد و این امر بهانه‌ای برای موارد غیر ضروری در شکستن حرمت حریم خصوصی افراد نگردد. همچنین با اضافه شدن شرط پیشنهادی فوق در حالت دوم این ماده نیز که به «کشف و ضبط مواد مخدر یا ادله جرم یا اشیاء مورد استفاده برای ارتکاب جرم یا اشیاء حاصل از ارتکاب جرم» اشاره می‌کند وضعیت بهتری در تصور مبنای اهم بودن مصلحت اجتماع در مقابله با معضل مواد مخدر و یا تقدم مصلحت فرد و اجتماع بر کشف جرم و دستگیری مجرمین با توصل به نقض حریم خصوصی قابل برداشت بود.

ب- تقدم حفظ نظام و عدم اخلال در آن در قسمتی از لایحه بیان می‌دارد که در اماکن خاص با ضریب امنیتی بالا به صورت نامحسوس و در حد متعارف بازرسی‌های بدنی انجام شود^{۲۸}، که به وضوح، درستی مبنای آن یعنی تقدم «حفظ نظام و عدم اخلال در آن» بر «حریم خصوصی» مشهود است. یا در جای دیگری در ماده ۱۷ با اتکاء به همین مبنا آمده است که: «مجاز ورود به اماکن خصوصی و منازل، تنها در صورت وجود ظن قوی مبنی بر ضرورت آن (از قبیل جلوگیری از وقوع جرم یا کشف متهم، آلات، ادوات و ادله جرم و یا جلوگیری از معدوم شدن ادله مربوط) و عدم امکان تحقق اهداف یاد شده از سایر طرق قانونی، به صورت موردی صادر خواهد شد» اگرچه آمدن شرط ظن قوی بسیار مطلوب است ولی بهتر بود که نگارش مثال‌ها با دقت بیشتری انجام می‌شد تا در مواردی مثل جرائم ساده و کم اهمیت احتمال صدور چنین مجوزی به صفر می‌رسید و تنها در جرائمی که ضرر و زیان زیادی علیه مصالح اشخاص یا جامعه و یا نظام اسلامی داشت، صورت می‌گرفت.

۲۸- ماده ۷: بازرسی‌های بدنی افراد در اماکنی که برای محافظت از آن‌ها به موجب مصوبه هیأت وزیران یا شورای امنیت کشور ضریب امنیتی بالا لازم است حتی المقدور به طور نامحسوس و در حدود متعارف مجاز می‌باشد.

نتیجه

زندگی اجتماعی ناگزیر از رعایت یک سری الزامات مرتبط با آن است که طبیعت دوگانه فردی و جمعی وی، چنان به هم آمیختگی ای به وجود آورده است که جمع میان آن دو بر این مشکل افزوده است. از مهم ترین این الزامات برای دستیابی به زندگی مسالمت آمیز افراد در کنار یکدیگر شفاف سازی مفهوم حریم خصوصی و تبیین حیطه، حقوق و تکالیف متقابل فرد و جامعه در این زمینه می باشد؛ چرا که احتمال سوءاستفاده از حقوق علیه دیگری از مهم ترین دغدغه های طرفین این رابطه دوسویه است. بنابراین:

در این راستا قدم اول در وصول به هدف این است که از زاویه دید حقوق عمومی مبانی احترام حریم خصوصی در حمایت از افراد و نیز مبانی استثنائات وارد بر آن در حمایت از حکومت به نمایندگی جامعه، مشخص و معلوم گردد. به همین منظور در این پژوهش به سراغ منابع دین اسلام که جامعه و نظام حقوقی ایران متأثر از آن است رفته ایم.

با بررسی های صورت گرفته، مشخص شد که مبانی حمایت از حریم خصوصی را می توان این گونه در پنج اصل زیر احصاء نمود: پاسداشت کرامت انسانی؛ احترام به حریم و حرمت مؤمن؛ حرمت اذیت و آزار دیگران خصوصاً مومنین؛ امانت داری و رازداری؛ منع اشاعه فحشاء در جامعه و حفظ سلامت اخلاقی. به این ترتیب حقوق مردم از بعد فردی در جامعه مورد تاکید اسلام واقع شده است ولی از آن سو، به حقوق جامعه در نگاه کلان که حکومت را می توان نماد و نماینده آن برشمرد نیز باید توجه شود.

در قرآن کریم و در بیانات معصومین (ع) و سیره آن حضرات مواردی را آوردیم که به دلایلی حریم افراد از قشرهای مختلف مورد نقض قرار گرفته است. مجموع این افراد فارغ از دلیلی که بوده و حریم خصوصی شان مورد نقض قرار گرفته در این گروه ها: «کارگزاران حکومتی؛ دشمنان خارجی؛ منافقین و معاندین داخلی؛ کودک و نوجوان از جانب اولیاء خود؛ موارد مصرح در استثنائات غیبت» و مواردی که اخبار و اطلاعات شان افشاء می شود در این دسته بندی ها می گنجد: «فاسقی که اخباری را بیان می کند؛ ظالم از جانب فردی که مظلوم واقع شده است، مشورت خواهی در امر ازدواج، فرد فاسق؛ حاکم ظالم؛ مخلان امنیت و بدعت گذاران.» اگرچه بیان این موارد در ادبیات دینی و تاریخ صدر اسلام و دوران ائمه برای امت مسلمانان بسیار راهگشاست ولی هدف نهائی در این نوشتار رسیدن به دلایل و مبانی و اتخاذ ملاک هائی است که بتوان با اتکاء به آن حریم خصوصی و استثنائات آن را قاعده مند و با ضوابط مشخص به همگان معرفی نمود. بنابراین با استفاده از موارد فوق الذکر در باب موارد نقض حریم خصوصی و افشای اطلاعات آن به اتخاذ ملاک و استخراج مبنا اقدام شد.

به یکی از قواعد حیاتی و مهم اصول فقه رسیدیم که از عوامل اصلی انطباق اسلام با مقتضیات زمان و پویائی و زنده ماندن فقه می باشد. این اصل که همان قاعده «ترجیح و تقدم اهم بر مهم» است ایجاب می کند که در مواقع خاص و اضطراری حکم و موضوع اهم بر حکم و موضوع مهم تقدم پیدا نموده و به همین خاطر از تراحم ایجاد شده در مقام عمل و اجرا رهائی پیدا کنیم. به همین خاطر با بررسی موارد موجود در متون دینی سه موضوع اهمی که باعث می شود، به خاطر اهمیت آن، حریم خصوصی بعضی افراد تحدید شده و یا نقض گردد استخراج و احصاء شده که عبارتند از: حفظ نظام اسلامی و عدم اخلال در آن، مصلحت جمعی مسلمانان و مصلحت فردی مسلمانان. پس در صورتی که این سه مورد با حریم خصوصی کسی در تعارض قرار گیرد با اجتماع سایر شرایط مطروحه در مباحث، حریم خصوصی دچار استثناء می شود.

بر همین اساس «لایحه حمایت از حریم خصوصی» مورد واکاوی قرار گرفت که در نتیجه معلوم شد، در لایحه حمایت از حریم خصوصی در عین حال که آگاهانه یا اتفاقی به مبانی مورد تأیید اسلام البته با نواقص و ایراداتی توجه شده است ولی در عین حال به نادرستی از مبانی «رضایت» و «صرف اجازه قانون» که در حقوق غرب نیز در نقض حریم خصوصی به آن استناد می شود صحبت به میان آورده و آن را مجوز نقض حریم خصوصی برشمرده است.

در نهایت پیشنهاد این است که اولاً مبانی استثنائات وارد بر حریم خصوصی اسلام در نگاه حقوقدانان حقوق عمومی و قانونگذاران کشورمان بیشتر مورد توجه قرار گرفته و پرداخته شود و ثانیاً این که در تدوین طرح‌ها و لوایح مزبور و این چنینی از آن‌ها به صراحت نام برده تا برای جامعه حقوقی تصور مبانی آن امکان‌پذیر و برای عموم مردم جامعه که این لایحه قرار است با حقوق آنان مرتبط باشد بحث اهم بودن مصلحت اجتماع و افراد در موارد اضطرار نسبت به حریم خصوصی، قابل درک و پذیرش باشد.

منابع

- قرآن کریم

- نهج البلاغه

فارسی

- اسلامی، علی، ۱۴۲۵ق، **ترجمه تحریرالوسیله**، جلد دوم، چاپ بیست و یکم، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- انصاری، باقر، ۱۳۸۳، حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق اسلام، تطبیقی و ایران، **مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی**، شماره ۶۶.
- جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۸۴، **حق و تکلیف در اسلام**، قم، انتشارات اسراء.
- خرازی، سیدمحسن، ۱۳۸۸، کاوشی در حکم فقهی تجسس، **فصلنامه فقه اهل بیت**، شماره ۲۶.
- خرمشاهی، بهاء‌الدین و انصاری، مسعود، ۱۳۷۶، **پیام پیامبر**، تهران، انتشارات منفرد.

- رحمدل، منصور، ۱۳۸۴، حق انسان بر حریم خصوصی، **مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی**، شماره ۷۰.
- عمیدزنجانی، عباسعلی، ۱۳۶۲، **مبانی فقهی کلیات قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران** (جامعه کونی ایران و انقلاب اسلامی)، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- غفاری، علی اکبر، ۱۳۷۶، **ترجمه من لا یحضره الفقیه**، تهران، نشر صدوق.
- محسنی، فرید، ۱۳۸۹، **حریم خصوصی اطلاعات** (مطالعه کیفری در حقوق ایران، ایالات متحده آمریکا و فقه امامیه)، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- موسوی همدانی، سیدمحمدباقر، ۱۳۷۴، **ترجمه تفسیر المیزان**، جلد پانزدهم و جلد هجدهم، قم، دفتر انتشارات اسلامی.

عربی

- انصاری دزفولی، مرتضی بن محمد امین، ۱۴۱۱ق، **المکاسب**، جلد دوم، قم، منشورات دارالذخائر.
- تمیمی آمدی، عبدالواحد، ۱۳۶۶، **تصنیف غررالحکم و دررالکلم**، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.
- جوهری، اسماعیل بن حماد، ۱۴۱۰ق، **الصحاح تاج اللغة و صحاح العربیه**، جلد اول، چاپ اول، بیروت، دارالعلم للملایین.
- فیومی، احمد بن محمد مقری، بی تا، **المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی**، جلد دوم، قم، منشورات دارالرضی.
- قرشی، سیدعلی اکبر، ۱۴۱۲ق، **قاموس قرآن**، جلد پنجم، چاپ ششم، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- کلینی، ابوجعفر محمدبن یعقوب، ۱۴۰۷ق، **الکافی**، جلد دوم، چاپ چهارم، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- مجلسی، محمدباقر، ۱۳۸۷، **بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار الأئمة الأطهار**، جلد هفتادودوم، چاپ پنجم، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

وبسایت

- <http://www.shora-gc.ir>

قوانین

- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۷
- سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی مصوب ۱۳۸۲
- لایحه حمایت از حریم خصوصی

Legal Civilization

Biannual No.9/Fall 2021 & Winter 2022

ISSN:2783-1841
ISSN:2783-1922

- Review of Legal Solutions for Mining and Trading of Digital Currencies: Legal Gaps and Solutions*SHima Naderi, Majid Motallebi
- Analysis the Jurisprudential Principles of Torture and Delay at Implementation Preemption *Morteza Rahimi
- Achievements and Challenges of Multiplicity and Recidivism in the Law on Reducing the Punishment of Imprisonment Imposed in 2020 with a Practical Approach*Abolfath KHaleghi, Zahra Mirzaei
- Review of Technology Transfer Contract in Iranian Subject Law*Afshin Mojahed
- Explain the Principle of Information in the Light of the Previous Consent Procedure of the Rotterdam 2003 Convention*Mohammad Mobini Far, Marzieyh Fathi Bornaji
- The Position of Dispute Resolution Commissions in Lawsuits between the Islamic Revolutionary Guard Corps and Tehran Municipality*Mohammadreza Yazdi, Mojtaba Salek Razi
- the effects and conditions of retrial in Iranian and French lawani, Mohammad Reza Burbur
- Effects of Divorce on the Law of Iran, France and the United Kingdom *Maisam Sobhani
- Analysis of Child Rights in Iran: Review of the National Body Convention of Rights of Child Based on the Universal Convention of the Rights of the Child *Maryam SHA'ban
- The Relationship between Insult and Freedom of Expression in the Light of the Islamic Penal Code and the Press Law*Amirhossein GHazaei Alamdari
- Principles and Rules Governing Professional Ethics in the Legal Profession *Rostam Ali Akbari, Yasser SHakeri
- Religious Pluralism in the Islamic Penal Code*Mohsen Hamidipour
- Effects and Conditions of Absentee Proceedings in Iranian and French Law Sayyed Jafar Hashemi Bajegani, Mostafa Afzali Goroh
- Criminal Responsibility of Governments for Environmental Crime in the Light of Regional and International Cooperations*Sajad Tayebi
- Analysis of the performance of the International Court of Justice in the case of violation of the 1955 Amity Agreement between the Islamic Republic of Iran and the United States of America*Mohammad Setayesh Pur, Eisa Poodat
- Conceptual and Philosophical Challenges of Terrorism in Confrontation of Human Rights Nourooz Kargari
- Economic Analysis of the Externality of Property use by Comparative Study of Iranian Law Yadullah Dadgar, Akram Ehsani
- Functions and Challenges of Mediation in Iran (Looking at Some European Countries and International Documents)*Sayyed Abbas Mousavi
- Privacy in the Legal System of Iran and Islam*Ali Akbari, Mahdi Falahian
- Prisoners' Rights from the Perspective of Imami Jurisprudence and Iranian Law with a look at International Documents*Gholamreza Izadpanah, Vajehe Izadpanah
- Analysis of the Assassination of Iranian Nuclear Scientists from the Perspective of Domestic and International Law*Mohammad Khalil Salehi, Mohammad Salmani Farahmand
- Effects of Life Insurance Contract from the Perspective of Imami Jurisprudence and Iranian Law Sayyed Sajad Khalooei Tafti
- Protecting Agency Judges in an Age of Politicization: Evaluating Judicial Independence and Decisional Confidence in Administrative Adjudications*Reza Tajarlou, Mohammad Javad Shafaghi, Fatemeh Mafi
- the Rights of Victims and Offenders in the French Criminal Procedure Criticisms and Challenges Sadegh Fetili, Ebrahim Moghdam
- Review and Analysis of the Obligation to Observe Caution in Common Law Rezahosain Gandomkar, Farzad Karami kolmoti
- A Comparative Study of Crime Cost Assessment in Criminal Law and Shiite Jurisprudence Esmaeil Kashkoulain, Mahdi Naghavi
- An Introduction to the Theory of Legal Personality in Imami Jurisprudence*Sayyed Alireza Amin
- Examining the Pillars of Civil Liability of Municipalities in Judicial Procedure Sayyed Vahid Mirmezami, Faezeh Bahador
- Compensation for Innocent Convicts in the Law of Iran and America Ahmadreza Kenarkoohi, Salameh Abolhasani
- Research on the Importance of Offer in Iranian Civil Law and the UNIDROIT Principles Morteza Javan Sarand